

LBRIS

We know
books

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Când era bunica fată / ***. - București: Paul Editions,
2018

ISBN 978-606-94531-2-4

133.6

Redactare: *Mihaela Enache*
Tehnoredactare: *Puiu Enache*
Coperta: *Puiu Enache*

Paul Editions

Șos. Ștefan cel Mare nr. 15, Sector 2, București
www.paul-editions.squarespace.com
e-mail: pauleditions@gmail.com

CÂND ERA BUNICA FATĂ

PORTRETUL FEMEII DE ALTĂDATĂ

Selecție texte: *Nicoleta Petcu*

Paul Editions

CUPRINS

În loc de introducere.....	5
Rolul tradiției în creșterea femeii la români.....	9
Universul femeii antebelice.....	16
Din memoria timpului apus	48
Din jurnalul unui îndrăgostit.....	53
Din carnetul unei fete tinere.....	56
Scrisori de visători	60
Femeia antebelică în presa internațională	70
Mici sfaturi practice și de bucătărie de la străbunicile noastre	86
Din budoarul femeilor	95
Anchetă prin gândurile femeii de odinioară	102
Devize feminine	160
Literatura autentică românească pentru doamnele veacului al XIX-lea	164

ROLUL TRADIȚIEI ÎN CREȘTEREA FEMEII LA ROMÂNI

Bătrânii noștri erau mult mai cumiți, mai cumiți și când erau mai tineri decât noi, și atunci când ajungeau să fie bătrâni. Noi am pierdut simțul unor realități pe care înaintașii noștri le-au avut întotdeauna dinaintea ochilor.

Dacă simțim slăbind în noi ceea ce formează temelia unei vieți omenești, vitejia, încrederea, munca, consecvența, – toate se cuprind în cuvântul de caracter, care se spune des și se întâlnește foarte rar –, dacă avem nevoie de lecții de caracter, să ne îndreptăm către ei. Au știut totdeauna nevoile care le-au stat în față, au găsit drumul către ele și au avut bărbăția trebuitoare – chiar femeile, mai bărbate decât mulți din bărbații timpurilor noastre –, au găsit bărbăția trebuitoare pentru aceasta.

Dacă vrem să știm cum își creșteau ei fetele lor, pentru aceasta trebuie să știm nevoile de căpetenie ale societății lor (anii 1800). Învățământul femeilor pe atunci era un învățământ potrivit nevoilor societății către care se îndrepta, în folosul căreia se făcea. Ei bine, nevoile acestea ale societății românești din timpurile vechi puteau fi satisfăcute prin trei lucruri mari:

Întâi puteau fi satisfăcute prin religiozitate. Prin urmare, nevoile timpului se puteau îndeplini pe vremea aceea de femei prin religiozitate, apoi prin iubirea de artă și, în al treilea rând de a cârmui în această mică împărăție a Casei, care adeseori, are doi suverani, ceea ce e mai rău decât niciunul, sau are drept

suverani pe toți cei care se cuprind într-însa, inclusiv, și mai ales, copiii de toate vârstele. Și încă e bine dacă sunt numai aceștia...

Prin urmare, religiozitate, simț pentru artă și, în al treilea rând, pregătire pentru cârmuirea familiei. În jurul acestor idei mari se poate aduna tot ceea ce privește creșterea de odinioară a femeilor la noi.

Aveau religiozitatea care se mărturisește rar și deplin, și aveau religiozitatea care se înfățișează prin fapte. Fapte folosite și mărturisiri în care se oglindește o viață. Lucrurile acestea le vedem la femeile de odinioară, și pentru o astfel de viață erau pregătite întreaga lor creștere, fără examinări, fără atestate, fără medalii și fără anunțarea prin gazetele deschise și reclamei tineretului studios.

Femeile românce de odinioară își arătau credința lor prin fapte.

Doamnele cele mai vechi nu clădeau încă biserici, și uneori nici soții lor, când clădeau, nu le pomeneau. Se părea o jignire a rezervei la care e îndatorată întotdeauna femeia. Dintr-o epocă totuși, Doamnele noastre clădesc unele dintre cele mai frumoase monumente de artă.

A clădit astfel trei biserici Doamna lui Petru Rareș: una în Bucovina, două în Moldova. Pe lângă Doamna Elena Rareș, o fată a ei, Doamna Ruxanda, soția strașnicului Lăpușneanu, care era însă un om evlavios, a clădit biserica Precistei din Roman, lângă care se găsește astăzi un spital.

În Muntenia, Doamna Chiajna, sora Ruxandei, nevasta lui Mircea Ciobanul, iarăși un Domn grozav, a construit lăcașul care, restaurat, trăiește și acum: biserica zisă și Curtea-Veche.

În veacul al XVII-lea, Doamna lui Matei Basarab, Elena din Fierăști a făcut o biserică într-un sat, cu averea ei proprie. Doamna Bălașa, soția lui Constantin Cărnul, a clădit nouă biserici, lângă Craiova, și una din bisericile Târgoviștii, Sf. Parascheva. Doamna lui Brâncoveanu, Maria, a zidit la Durez

biserica Bolnițel. Într-o inscripție se spune că, urmând exemplul soțului ei, a vrut să aducă și ea lui Dumnezeu jertfă din veniturile sale proprii.

Dăruiau deci Doamnele și jupănesele de odinioară, nu lucruri cumpărate: li s-ar fi părut că se încruntă sfinții din cadrele lor aurite, că privesc mustătror către aceia care ar veni cu lucrul gata de la negustor. Veneau cu lucruri făcute de dânsese. Stătea Doamna înconjurată de roabele ei, de fetele ei de casă sau de Curte, care erau doamnele de onoare de atunci, și după exemplul ei făceau și celelalte. Soțiile de boieri, tot așa, stăteau și lucrau darurile care trebuiau să împodobească bisericile.

Veneau la biserică și bărbații, dar mai ales femeile. Pe bărbați îi furau și atunci atâtea ocupații în drumul către pâinea cea de toate zilele care e de prea multe ori un drum foarte greu, dar nu e om adevărat acela care-și îndreaptă și soția către drumul pâinii de toate zilele, nu e mândru bărbatul care nu poate găsi el pâine pentru toți ai lui. Odată această mândrie o aveau toți. Nu trimitea femeia la muncă nici cel din urmă țaran de pe brazdă. Și de aceea avem alesele cusături țărănești, pentru că brazda o lucra numai brațul cel tare al bărbatului, și nu se istoveau pe brazdă alesele și gingașele mâini ale femeii. A fost un timp în Țara Românească când mai toți țararii din șes erau șerbi, robi, dar femeile lor erau toate libere.

Niciodată nu se întâlnește într-o vânzare de moșie însemnat, pe lângă numele pecetluit de robie al bărbatului, și numele, care niciodată nu trebuia să fie umbrit de bănuiala robiei, al femeii. Așa încât robul creștea sub ochii unei femei libere și în sufletul lui nu pierdea niciodată simțul libertății.

Prin urmare, femeile mergeau la biserică, simțeau o datorie de a merge la biserică, cu multă rânduială.

Avem o rânduială, din 1755, la Sibiu, privitoare la felul cum jupănesele să meargă la biserică. Când merg la Evanghelie și la icoane și la anafură, ca să sărute, fiecare are locul său, se știa cine trebuia să stea la foisor, sus, și care să stea jos. Avem o

cercetare, făcută tot acolo, împotriva uneia care trecuse înainte: „Fiind tânără și de curând măritată, a ieșit în biserică la mir, la anaforă, la Evanghelie și la icoane înaintea nurorii mele, fiind nora mea mai bătrână, cu copil căsătorit și măritată de douăzeci de ani și mai bine!”

Era considerat ca foarte rușinos a-și face cineva loc cu coatele ori a-și exprima sentimentul cu multă mânie. Căci în sfânta biserică se cade smerenie, plecare și rugăciune, iară nu a-și căuta înălțare și mărire sau ceartă.

În afară de rolul pe care îl jucau în sânul bisericii, femeile mai puteau lua decizii pe moșie și chiar scriau testamente. Am ales câteva exemple pentru a arăta atențiile mișcătoare care se manifestă prin mijlocul lor.

De exemplu, la 1728, Ilinca Strâmbeanu are grijă de Români de pe moșia ei: *pe unul „să-l învețe pânzar”, cum a învățat și pe alții. „Pentru sufletul meu, iert trei Români”. Datoriile mănăstirilor față de dânsa (o anume persoană) să se ierte. O săracă să capete două vaci, doi boi, o rochie, un zăbun de sandal. „Așa și șase fete care se va întâmpla, să se înzestreze cu câte un bou și o vacă și o rochie și un zăbun și cizme”. Dacă-i mor copiii, toți Români să fie iertați și slobozi, fără vreo bântuială de către neamul meu. Dacă s-ar întâmpla deci să moară toți copiii ei, aceia care au lucrat pe brazdă pentru familie să nu mai rămână robi, ci toți să fie liberi. Numai atât cât neamul ei va trăi. Îndată ce e vorba ca un om străin să vină în loc pe moșie, toate îndatoririle vechi sunt iertate și cu toții intră în deplină stăpânire a libertății lor. Soțul e lăsat să stăpânească averea numai atâta vreme cât acest „prea iubit” soț „va petrece neîmpreunat cu altă soție”. Când va veni altă soție, averea va trece la copil.*

Un alt testament, testamentul Saftei Stolnicesei, fiica lui Miron Costin, lasă un sat pentru pomenirea ei, rămânând grijile de pomenire fiului Ioan, care i-a fost văduve „toată sprijinul și mângâierea mea”.

Iată apoi, testamentul, din 1797, al Mariei Văcărescu.

Daniile ei se îndreaptă către fete sărace și mănăstiri: *Dălbăuți, Sfântul Ioan din București, către „săracii ce locuiesc prin chiliile de la Biserica Ceauș-David” (azi a Icoanei). Din moșii una se lasă nepotului, Alexandru Văcărescu, poetul, și anume: „ca nu să intre într-altă mână, străină, fiind moșie părintească”.*

Era mare crimă pe vremea aceea a lăsa „moșia părintească” să intre pe mâini străine. Și „mână străină” însemna mână necreștină. Cât de groaznic ar fi fost pe vremea aceea să lase cineva moșia părintească, cu mormintele de pe dânsa și cu biserica ei creștină, în mâinile a cine știe cui, aparținând altui neam și altei religii!

Maria își aduce aminte și de soțul de care era despărțită de multă vreme, și nu în cuvinte de ură se gândește la dânsul: *Aducă-și aminte că am fost amândoi într-un soț și că dumnealui este muritor și că dreptul Judecător nu se amăgește... Și, mă rog, dumnealui să mă ierte de am greșit ceva, și Dumnezeu să-l ierte și pe dumnealui.* Aceasta este femeia din boierimea mare, bogată, munteană.

E o întregă ramură de artă care se datorește femeilor din trecut. Chiar în timpul din urmă s-a pus întrebarea aceasta, dacă tradițiile artei noastre cele vechi fiind naționale, și dacă lucrurile acestea de artă erau ale noastre. Putem răspunde foarte lămurit: toate lucrările de mână erau naționale, nu numai în ceea ce privește tradiția, dar și în ceea ce privește lucrul. Pe lângă arta populară, atât de delicată în alegerea culorilor și potrivirea între ele, pe lângă amestecul elementului de artă chiar unde se putea aștepta mai puțin în ceea ce a trecut sub degetele neîngroșate încă de lucrul câmpului ale țărăncilor de odinioară, și altă artă a femeii, care servea spre a împodobi bisericile noastre, a rezultat întregă din munca Doamnelor și jupănelor cu elementele care le înconjura.

Cu mult mai mult decât despre religiozitate, despre iubirea pentru artă, despre folosul pe care l-au adus artei noastre în trecut femeile românce, se poate vorbi despre elementul celălalt, care poate nu e mai puțin necesar în timpurile noastre:

despre talentul de ocârmuire al femeilor noastre de odinioară, despre marele rol în rosturile practice pe care le înfățișa viața de toate zilele, de la țărancă, până la soția de boier, și de la soția de boier până la Doamna Țării, cu toate nu aveau o situație asemănătoare cu situația pe care o au femeile în unele părți ale Europei, și mai ales în America de Nord.

Sistemul acesta de a transforma femeia într-un element de lux, vrednic de cea mai mare robire către dânsa, dar fără niciun rost în cârmuirea casei, în îndreptarea societății prin mijloacele acelea multe pe care familia le are la îndemână, e una din cele mai strașnice erezii sociale.

Pe atunci era părerea hotărâtă că nu toată averea casei este a bărbatului. Și nu e vorba de zestre, ci de averea câștigată pe urmă. Se făcea deosebirea aceasta: averea muncită împreună, câștigată împreună se stăpânea, se cârmuia împreună. Cât era vorba de averea câștigată împreună, și bărbatul și femeia aveau asupra ei aceleași drepturi. Iar, când averea rezulta numai din munca femeii, ea avea toate drepturile.

Și ascultați ce frumoasă declarație face în această privință cineva în întâia jumătate a veacului al XIX-lea:

„Știut este tuturor oamenilor casnici că fiecare femeie în casa sa este stăpână pe strânsura casei și, de va da la niscai femei lucrătoare o legătură de fâină sau un mertic de mălai sau puține legume sau un pahar de rachiu, nu dă degeaba ce dă, pentru torturi, pentru țesut, ori pentru înnălbit, ori pentru alt ajutor al casei“.

E o întreagă morală cuprinsă în aceste rânduri. Dreptul femeii asupra tuturor lucrurilor care alcătuiesc „strânsura casei“, dreptul ei de a împărți această strânsură a casei și scopul pentru care se face această împărțire. Nu prea merg acești bani spre cârciumă, la clasele de jos, iar la cele de sus spre magazinele de nimicuri. Era o vreme când „strânsura“ casei se aduna cu greu, cu scumpete se păstra și se întrebuița pentru a se face tot mai bogată.

Să trecem la unul dintre cele mai frumoase acte care au plecat cândva de sub dictarea unei femei în țările noastre.

Pe la 1680 se hotărî să plece către Ierusalim și Locurile Sfinte una dintre cele mai bogate, mai învățate și mai vestite, nu numai prin numele tatălui ei și bărbatului ei răposat, ci și prin faptele sale, dintre jupânesele, soții de boieri, ale Țării Românești, Elena Cantacuzino. Era fata lui Radu-Vodă Șerban. Crescută în Apus, nu din dorința de a fi crescută în Apus, nu din dorința aceasta pe care nu o putem critica pentru că o are toată lumea într-o vreme când un teolog ortodox simte neapărata nevoie să studieze teologia protestantă pentru a fi aici paroh de oraș sau de sat, când se cer burse pentru studierea limbii românești și a literaturii române în cine știe ce depărtată țară occidentală, când omul nu-și poate afla astâmpăr până nu petrece o bucată de vreme în vreun loc străin, cu folos problematic.

E depărtat copilul de casă, și nici o creștere nu e bună când depărtează prea de curând și pentru prea multă vreme pe copil de părinții lui, din aerul acela al casei care cuprinde, atunci când casa e așa cum trebuie să fie, cea mai bună pregătire pentru viață. Din aerul acesta al casei numai în împrejurări foarte grele, și la o vârstă când își dă seama pe deplin de ceea ce e bine și ceea ce e rău, și nu-și mai înstrăinează sufletul, numai atunci poate fi trimis pentru anume cunoștințe speciale, în străinătate. Și un băiat încă se poate trimite mai lesne, dar curajul celor care-și trimit fetele peste nouă mări și nouă țări, mi-l închipui foarte greu.

Curajul acesta nu-l aveau părinții de demult, care nu se desprăteau de copiii lor. Viața lor era învățătura copiilor: o învățatură prin exemple. Nu era crescută fata să nu semene mamei ei, ci tocmai ca să-i semene, și mama era așa cum trebuia să fie ca să-i poată semăna fata, ca să-i semene în tot ce pretinde pământul și datinele acestei țări.

(Nicolae Iorga - Rolul tradiției în creșterea femeii la români)

UNIVERSUL FEMEII ANTEBELICE

BUNA PURTARE ÎN SOCIETATE

La Brueyre a zis: „Mi se pare că spiritul de politețe consistă în a observa ca, prin vorbele și purtările noastre, ceilalți să fie mulțumiți de noi și de ei înșiși.”

Politețea

Politețea se cuprinde în obiceiuri din care fac parte și ca-priciul și moda.

La Bruyere a definit foarte abil politețea:

„Politețea, zice el, nu inspiră totdeauna bunătatea, equita-tea, complezența, grațitudinea; politețea dă cel puțin aparențe-le acestei calități, face pe om să pară pe dinafară cum ar trebui să fie pe dinăuntru.”

Într-o societate ca a noastră, dedată afacerilor, ceremonialul de odinioară se mărginește la câteva reguli.

Rezumăm aici pe cele mai principale. Adevărata politețe dictează fiecărei atenții și proveniențe ce nu pot fi formulate de nici un cod al manierelor elegante. E cu neputință de prevăzut toate cazurile ce pot da naștere nedumeririi în ce privește afa-bilitatea, ținuta sau măsura ce trebuiesc arătate.

Rezolvarea lor depinde de două reguli:

1) Mai bine să fii mai politicos decât să nu fii destul de politicos.

2) În societate omul bine crescut trebuie să păstreze o pur-tare curtenitoare și discretă.

La biserică

De orice religie ar fi cineva și oricare ar fi credința cuiva, de îndată ce intră într-un edificiu religios, trebuie să arate ace-leași semne de respect exterior ca și credincioșii cultului la care asistă. E o chestiune de conveniență față de cei din preajma noastră.

Dacă intră mai multe persoane împreună într-un edificiu religios, cea mai tânără dintre ele sau bărbatul, deschide și ține deschisă ușa până ce trec cei ce-i însoțesc.

Într-o biserică catolică a oferi aghiazmă e un semn de di-ferență: aghiazma o luăm cu arătătorul mâinii drepte. Intrând în biserică scoatem pălăria, în sinagogă rămânem cu ea pe cap. Într-o moschee ne descălțăm.

În afară de cununie, femeia trebuie să meargă la biserică simplu îmbrăcată. Nu e frumos să țină un evantai în mână. Obiceiul acesta e admis numai în țările calde precum Italia, Spania și în Orient.

Pe stradă

Când două persoane se întâlnesc, trebuie să salute întâi cea mai tânără, sau cel care e inferior, sau încă bărbatul pe femeie. În acest din urmă caz, e o chestiune de tact de a presimți dacă femeia vrea sau nu să fie recunoscută. De cum se înnoptează, suntem ținuți să nu distingem pe nimeni, afară de cazul când întâlnirea se întâmplă pe străzile foarte luminate. Trebuie să luăm aminte că salutul nu se repetă într-un loc public.

Salutul

Bărbatul își ridică pălăria deasupra capului ținând mâna jumătate întinsă fără repeziciune sau rigiditate, restul trebuie